

CHERNIVTSI
LAW SCHOOL

КАФЕДРА
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
ПРАВА

Кафедра
конституційного
права України
ІІІУ імені Ярослава Мудрого

ЮРИДИЧНИЙ
ФАКУЛЬТЕТ
Львівський університет

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

VI Міжнародна науково-практична конференція

21 жовтня 2022 року

м. Чернівці, Україна

Редакційна колегія:

Щербанюк Оксана Володимирівна, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (голова);

Слішко Тетяна Миколаївна, кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Остафійчук Людмила Аурелівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Савчин Неля Миколаївна, кандидат юридичних наук, асистент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (21 жовтня 2022р., Чернівці)/ редкол.: О.В. Щербанюк та ін. - Чернівці: 2022. - 810 с.

До збірника увійшли матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні» (Чернівці, 21 жовтня 2022 р.)

Редколегія не несе відповідальності за науковий зміст і виклад матеріалів, що були подані у рукописах.

НЕПОВАГА ДО СУДУ І ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ: ПРОБЛЕМА ОТОТОЖНЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Остафійчук Л.А.

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, адвокат
(м. Чернівці, Україна)*

Незалежність суду є невід'ємним елементом верховенства права. Водночас, закон поважає свободу слова людей і вираження їх поглядів. Учасники судового процесу мають право висловлювати свою думку щодо судових рішень і пов'язаних з ними питань у межах, дозволених законом. Раціональні дискусії також можуть сприяти усвідомленню верховенства права. Однак, будь-які коментарі, які можуть бути зроблені щодо роботи судді чи судової влади, будь то на перший погляд позитивні чи негативні, слід робити на інформованій основі. Особисті нападки на суддю чи суд у цивілізованому суспільстві неприпустимі. Простіше кажучи, будь-яка поведінка, яка ігнорує, зневажає або ображає авторитет чи гідність суду, може бути визнана протиправною, особливо якщо вона має форму дій, які завдають шкоди здатності суду здійснювати правосуддя. Прояв неповаги до суду чи судді з боку осіб, які є учасниками процесу або присутні в судовому засіданні, має наслідком відповідальність, установлену законом (ст. 50 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»).

Насправді, небагато людей коли-небудь стикалися зі звинуваченнями у неповазі до суду. Це, мабуть, дивно, враховуючи спектр дій, які потенційно підпадають під дію ст. 185-3 КУпАП про неповагу до суду. Прояви неповаги до суду можуть виражатися: у злісному ухиленні від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача, експерта, перекладача; в невідкоренні свідка, потерпілого,

позивача, відповідача та інших громадян розпорядженню головуючого; в порушенні порядку під час судового засідання свідком, потерпілим, позивачем, відповідачем та іншими громадянами; вчинення будь-ким дій, які свідчать про зневагу до суду або встановлених в суді правил; у невиконанні поручителем зобов'язань, покладених судом під час провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання та видворення іноземців та осіб без громадянства; у відмові роботодавця від увільнення присяжного від роботи на час виконання ним обов'язків зі здійснення правосуддя; у неприбутті присяжного в судове засідання без поважних причин. Даний перелік не є вичерпним і може бути розширений в залежності від обставин справи.

Неповага до суду може мати місце як прямо, так і опосередковано. Пряма неповага відбувається в присутності суду. Наприклад, хтось кричить на суддю таким чином, що перешкоджає функціонуванню суду. Непряма неповага має місце поза присутністю суду.

Якщо когось звинувачують у неповазі до суду, то слід розуміти, що ці звинувачення призначені для покарання. Іншими словами, вони служать для запобігання майбутнім проявам неповаги шляхом покарання правопорушника незалежно від того, що відбувається в основному провадженні.

Як правило, судді володіють великою свободою вирішувати, кого і яким чином карати за «неповагу до суду». Однак, окрім КУпАП, процесуальні кодекси хоча і оперують поняттям «неповага до суду» (ст. 200 ГПК України, ст. 198 КАС України, ст. 216 ЦПК України, ст. 330 КПК України, ст. 73 Закону України «Про Конституційний Суд України»), однак не розкривають його змісту в повній мірі, оскільки стосуються протиправної поведінки осіб винятково у судовому засіданні. Окремо зауважимо, що у вказаних процесуальних нормах прямо не встановлено відповідальності за «неповагу до суду» за використання нецензурної лексики, образливих і лайливих слів чи символів, зокрема для надання характеристик учасникам справи, іншим учасникам судового процесу, їх представникам і суду (суддям) у заявах по суті

справи, заявах з процесуальних питань, інших процесуальних документах. Ці об'єкти правопорушень не включено й до переліку зловживань процесуальними правами, які караються заходами процесуального впливу до учасників судового процесу. Очевидно, що такі дії можуть підпадати лише під дію ст. 185-3 КУпАП як вчинення «будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду». Відповідно й наслідки притягнення до відповідальності за зловживання процесуальними правами і неповагу до суду є різними, так як регулюються різними законами. Коли подання скарги, заяви, клопотання визнається зловживанням процесуальними правами, суд з урахуванням обставин справи має право залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання, або застосувати заходи процесуального впливу. Однак, якщо суд визнає дії особи такими, що підпадають під кваліфікацію «неповаги до суду», то це є адміністративним правопорушенням яке карається накладенням штрафу. З цієї точки зору, правова основа притягнення до деліктної відповідальності за зловживання процесуальними правами відрізняється від підстав притягнення до адміністративної відповідальності за «неповагу до суду».

Сьогодні у судовій практиці з'являється ототожнення неповаги до суду з іншими формами протиправної процесуальної поведінки, що призводить до безпідставного розширення меж відповідальності за зловживання процесуальними правами і правозастосовних помилок.

Так, ухвалою Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області від 22.06.2021 у справі № 274/4944/20 позовну заяву ОСОБА_1, яка є інвалідом війни, до КП «Бердичівтеплоенерго» про відшкодування майнової та моральної шкоди залишено без розгляду у зв'язку із повторною неявкою у судові засідання (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97846454>). Зауважимо, що ОСОБА_1 неодноразово перебувала на лікуванні під час провадження у суді першої інстанції, про що свідчать ухвали суду першої інстанції про відкладення судових засідань у зв'язку із відповідними клопотаннями позивача. Не погодившись із ухвалою суду першої інстанції, ОСОБА_1 подала апеляційну

скаргу. Ухвалою Житомирського апеляційного суду від 23.11.2021 апеляційну скаргу було повернуто особі, яка її подала, у зв'язку із наявністю у апеляційній скарзі ОСОБА_1 образливого висловлювання на адресу судді суду першої інстанції (Большакової Т. Б.), яке не відповідає стилю спілкування у діловому мовленні. Такий виклад апеляційної скарги суд визнав виявом неповаги до суду, та як наслідок – подання такої скарги зловживанням заявником (ОСОБА_1) його процесуальним правом. (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99190421>). Верховний Суд погодився із висновками суду апеляційної інстанції (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105167749>).

Дійсно, учасники справи зобов'язані виявляти повагу до суду та до інших учасників судового процесу. Зловживання процесуальними правами не є підставою для повернення скарги, заяви, клопотання. Водночас, за ч. 3 ст. 44 ЦПК України, якщо подання скарги, заяви, клопотання визнається зловживанням процесуальними правами, суд з урахуванням обставин справи має право залишити без розгляду або повернути такий процесуальний документ. І вказані вище судові рішення були б абсолютно виправданими, якщо образливі висловлювання стосувалися б іншого учасника процесу, але аж ніяк не судді, для чого діє спеціальна норма закону – ст. 185-3 КУпАП.

Мотивуючи свої рішення суди використали практику Великої Палати Верховного Суду. Однак: у постанові від 13.03.2019 у справі № 199/6713/14-ц мова йде про образливі висловлювання щодо державного виконавця – сторони справи, а у постановках від 14.03.2019 у справі № 9901/34/19 та від 7.11.2019 у справі № 9901/324/19 – про образливі висловлювання на адресу Вищої ради правосуддя, яка, на думку заявника, дискредитує судові органи України та їх посадових осіб. Тобто мова йде про сторону процесу, а не про образливі висловлювання відносно судді, як те констатовано судами апеляційної та касаційної інстанцій у наведений вище справі № 274/4944/20.

Щодо використання при ухваленні рішення постанови Великої Палати Верховного Суду від 07.04.2021 у справі № 9901/23/21 (провадження № 11-643ai21), то це судові рішення має бути взагалі виключено із практики використання його як демонстрації правової позиції чи висновку Великої Палати Верховного Суду, оскільки при його прийнятті двоє суддів висловили окрему думку, яка, в контексті нашого дослідження заслуговує особливій увазі. Так, даючи власну оцінку позовній заяві судді зауважили, що вона містить слова та висловлювання, які, мабуть, не зовсім є притаманними для нейтрального, вираженого офіційно-ділового стилю викладення позиції її автора. Текст позовної заяви містить алегорії, натяки, називання та порівняння відповідача з певними історичними персонажами й суцями політичними діячами, які, з погляду позивача, через порівняння із застосуванням тими діячами деспотичним чи авторитарним стилем керування країнами мали показати протиправний характер оскарженого Указу № 43/2021. Використання слів такого значення викликають певні асоціації, стан, які зовні можуть скидатися на принизливі чи образливі. Але у тексті позовної заяви вони виразно не переходять межу прийнятності, не демонструють (ні свідомо, ні завуальовано) наміру автора цих слів принизити чи образити відповідача, оскільки основний масив тексту позовної заяви сфокусований на викладі обставин, якими позивач з використанням офіційно-ділового стилю мовлення обґрунтовує незаконність оскарженого акта Глави держави (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96978267>). Тобто, в своїй окремій думці судді обґрунтовано звернули увагу на контекст, в якому необхідно оцінювати певні слова, вислови чи твердження, аналізу чи оцінки якого ми не побачили в жодному із згаданих у цьому дослідженні судових рішень.

Отже, видається безпідставним вживання в судових рішеннях терміну «неповага до суду», коли, по-перше, про неповагу до суду чи судді як таких не йдеться, а по-друге – без аналізу раціональної чи нераціональної основи критики дій опонента по справі чи судді, і лише в тому разі, якщо така основа

викладена точно. Визначаючи, чи добросовісно було складено процесуальні документи, суд має розглянути широкий спектр факторів, наприклад: 1) чи є якась причина для такої заяви; 2) чи було повідомлення в заяві висловлено в поміркованому і неупередженому стилі; 3) чи було таке повідомлення в заяві добросовісним; 4) ставлення до суду особи, яка написала заяву.

ЄСПЛ констатував, якщо мова заявника є просто уципланвою, полемічною чи саркастичною, то вона є недостатньою для твердження вважати це зловживанням; вона має виходити «за межі нормальної, коректної та легітимної критики» («Ди Сальво проти Італії», «Апініс проти Латвії»; щодо протилежного випадку див. «Алексанян проти Російської Федерації» §§ 116-118). Якщо під час провадження заявник припиняє вживати образливі висловлювання після офіційного попередження Суду, їх знімає, або, ще краще, вибачається за них, заяву не буде відхилено через зловживання правом на оскарження («Черніцін проти росії», §§ 25 - 28) (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96978267>).

Таким чином, розглянута судова практика показала дві несприятливі тенденції: в одних випадках неповага до суду розглядається як додаткова кваліфікуюча ознака зловживання процесуальними правами, в інших – особа ніби притягується до відповідальності за неповагу до суду на підставі загальної норми про зловживання процесуальними правами за наявності спеціальної норми, що передбачає адміністративну відповідальність, притягнути особу до якої набагато складніше, ніж до процесуальної, оскільки в розглядуваних випадках потрібно було б призначати відповідні лінгвістичні експертизи.

Підсумовуючи, зазначимо, що сила покарання за неповагу до суду прирівнюється до деспотичної влади серед будь-якої іншої влади, існуючої в наш час. Повноваження карати за неповагу до суду притаманні всім судам, його існування має важливе значення для збереження порядку в судочинстві та для належного відправлення правосуддя. Однак, ніколи не вважалося, що ця сила має поширюватися настільки далеко, щоб перешкоджати судам виправляти власні помилки. Суд повинен адекватно сприймати критику виконання ним

своїх обов'язків, так як повага до суду міцніше ґрунтується на моральній справедливості аніж на штучній могутності суду.

СТРОКИ У АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ ТА ЇХ РОЛЬ У ЗАХИСТІ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Самбор М.А.

*кандидат юридичних наук, начальник сектору моніторингу Прилуцького районного
відділу поліції ГУНП в Чернігівській області,
депутат Прилуцької районної ради, член-кореспондент
Національної академії наук вищої освіти України
(м. Прилуки, Україна)*

Ключовими у сучасному бутті людини є виміри часу та простору. Саме останні визначають не лише місцезнаходження особистості, а й її буття, фізіологічний вік людини, її можливості та часовий проміжок, необхідний на їх здійснення. Саме час є тим мірилом, який визначає тривалість здійснення прав і свобод людини, виконання нею обов'язків, утримання від заборон, зрештою, відбуття мір юридичної відповідальності. Час невідчужимий людині, однак остання робить все можливе, щоб підпорядкувати час собі, хоча залишається назавжди рабом часу.

Право, як соціальний регулятор буття людини, широко використовує поняття часу. Це і вік людини, з якого остання здатна набувати права, виконувати обов'язки та нести юридичну відповідальність, це і час, впродовж якого людина здатна чи ні керувати своїми діями, усвідомлювати самі ці дії на бажати чи ні настання їх наслідків тощо. Серед всього цього різноманіття часових проміжків, які використовує людина, важливими є ті, які встановлює сама людина для організації ефективного регулювання відповідних суспільних відносин за допомогою правових засобів.